

ПРІОРИТЕТИ СПРИЙНЯТТЯ ІСТОРІЇ СУЧАСНОЮ МОЛОДДЮ

Розглядаються потенційні історичні можливості самореалізації індивіда в умовах і у зв'язку з нашим конкретним соціумом. Зроблено висновок, що ефективними понятійно-когнітивними засобами переосмислення місця людини в системі нових соціально-економічних відносин є різноманітні обґрунтування концепцій майбутнього, що становлять питому частку історичної свідомості.

Ключові слова: історія, молодь, сьогодення, майбутнє.

Для України її минуле, сьогодення і майбутнє – це поки ще тільки можливість. Без своєї актуалізації у певних поколіннях молодих українців, які беруть на себе відповідальність за долю країни, ця можливість може так ніколи і не реалізуватися. Завдання філософії в цьому випадку – продукувати потенційні історичні можливості самореалізації індивіда в умовах і у зв'язку з нашим конкретним соціумом, відкриття для молоді культуровідповідних форм його сприйняття і можливості відбутися у світі тільки разом зі своїм поколінням і своєю країною. Якщо усе це не знайде свого ґрунту, то українська культура стане культурою минулого.

Українська молодь як «протестне покоління» заявила про себе ще на початку 90-х років минулого століття. Однак, незважаючи на прагнення до активного вираження власної життєвої позиції, значна її частина ще й дотепер перебуває в стані своєрідної «соціальної летаргії». Як пише Микола Аверін: «Ніхто з нас, «інженерів людських душ», не повинен забувати, що сучасна школа має справу з унікальним біосоціальним явищем – людиною, обдарованою від природи великими інтелектуальними, морально-вольовими та фізичними можливостями, а також високим рівнем здатності до їх реалізації. Не можна забувати й того, що вихолонення навчально-виховного процесу, відсутність у ньому бодай елементарного курсу логіки, який навчав би молодих людей основ раціональної самоорганізації та продуктивної самореалізації особистості, унеможлиблюють втілення в життя їхніх власних потенційних спроможностей. Незнання самої себе, базових уявлень про людську істоту, принципів та способів цивілізованого існування веде до появи в юній особистості спектра асоціальних явищ, провокує виникнення в ній домінант зла над добром, агресивності над миролюбністю, жорстокості над милосердям, страху над сміливістю, неробства над працелюбністю, нарешті – звиродності над самодостатністю. Ось чому подальший розвиток нашої системи освіти має забезпечити не так усілякі «формування», як опанування учнем, студентом пріоритету над самим собою: відкрити у собі «Людину» [1].

Щодо особливостей буття молоді в сучасному освітньому просторі, то слід відзначити насамперед, притаманний для нього розпад багатьох компонентів і самої структури виховного процесу – зруйнована позиція відповідального ставлення дорослого співтовариства до дитинства. Проблемою є те, що до мінімуму звелися особистісні контакти дорослих і дітей. Батьківське піклування проявляється зазвичай у тому, щоб одягнути, нагодувати, влаштувати в престижну школу, тобто піклування реалізується лише на споживацькому рівні.

У суспільстві, що лібералізується, позиція дорослих відзначається почуттям відчуженості і безпорадності: з одного боку, батьки, вчителі, педагоги розводять руками, мовляв нічого неможливо з дітьми вдіяти; а з другого – дітям все дозволяється. Звичайно, подібний стан панує не скрізь. Але загалом у дорослому соціумі відсутня ефективно діюча система моральних норм, яка встановлюється дорослим співтовариством стосовно дитинства. Все це відбилося на характері дитинства в цілому. Відбулася інтенсивна примітивізація свідомості дітей. Відзначається зростання цинізму, егоїзму, грубості, жорстокості, агресивності в молодіжному середовищі. Якраз ці негативні надбання викликають сьогодні особливе занепокоєння. Широкі маси підлітків і юнаків охопила відверто накопичувальна, хижацька ідеологія. Отримання капіталу за будь-яку ціну стало для більшості молодих людей визначальним мотивом їх діяльності. Та ще й засоби масової інформації підводять під це ідеологічну базу, посилюючись на закони ринку.

Загострюється суперечність між переважаючим визнанням людини як самоцінності і ставленням до неї як до засобу у речовій, нелюдській формі існування. В основі речових відносин лежить маніпуляція людини людиною. Форми такої маніпуляції у молодіжному середовищі можуть бути різними: це – диктат, контроль, підкорення, тиск, осуд, лестощі, підлабузництво тощо. За допомогою подібних засобів сучасна молодь намагається задовольнити свої вузькопрагматичні цілі. У молодіжному середовищі речові відносини нині мають місце навіть і в таких інтимно-особистісних взаєминах як любов, дружба, внутрішньосімейні стосунки, руйнуючи і нівелюючи їх духовну сутність.

Не сприяє поліпшенню справи національного виховання молоді і тенденція, сутність якої полягає у розриві з теперішнім заради майбутнього, яке вбачається переважно в його «вестернізованому» варіанті. Байдуже, у чому проявляється ця тенденція – у великій кількості англомовних вивісок, в імпортних релігійних конфесіях чи в примноженні шоу, шлягерів, конкурсів краси, відповідної теле- і кінопродукції – основою її залишається сучасний західний струмінь антиінтелектуального футуризму, розрив з культурними традиціями минулого, яке огульно заперечується. Велика кількість молодих людей, вибираючи своє місце в суспільстві, орієнтується на спрощений, примітивний соціальний світ. Вікові досягнення культури для них немовби не існують і на зміну скомпрометованому і зрадженому колективізму приходять зоологічний індивідуалізм.

Як свідчать соціологічні дослідження, проведені серед української молоді, за рівнем важливості серед цінностей трудової діяльності на перше місце в молодіжному середовищі вийшов чинник високої оплати праці. Далі за значенням – цікава робота, можливість чогось досягти, «просунутися службовими сходами» та проявляти ініціативу. У поглядах на важливі аспекти виконуваної роботи виявляється й більш прагматичний підхід молодих людей – важливішими стають зручні години роботи, її відповідність здібностям, тривала відпустка тощо. Молодь, порівняно зі старшим поколінням, толерантніше ставиться до того, що працювати не обов'язково, якщо людина не прагне до цього. Водночас молодь вважає за справедливе диференційований підхід до оплати праці, коли одна й та сама робота, виконана швидше, ефективніше та надійніше, має оплачуватись у більшому розмірі [2]. Слід також звернути увагу на факт збереження схильності значної частини молоді до еміграції з України (точно так – 8,2 %; скоріш за все так – 27,1 %) [3].

Таке прагнення притаманне молодим людям, які мають різні професії і розраховують на покращення можливостей для працевлаштування, одержання достойної зарплати, задоволення творчих амбіцій. Більшість українських студентів пов'язують своє майбутнє з комерційною діяльністю, не довіряють політикам, хочуть досконало знати іноземні мови та мріють виїхати за кордон або тимчасово, або назавжди. Такими є результати соціологічного дослідження українського студентства, яке проводив Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. Своїми моральними орієнтирами українські студенти називають здоров'я, сімейне та матеріальне благополуччя, економічну незалежність та особисту свободу. Більшість з них засуджують торгівлю людьми, сексуальні домагання, самогубство, вживання наркотиків та відмову від новонароджених дітей. 66 % опитаних молодих людей є віруючими. Тому велика кількість їх довіряє церковнослужителям, а ще – співробітникам Служби безпеки України та військовим. Дані дослідження підтверджують, здебільшого молодь не цікавиться політикою, однак екологічній напрям політичних ідей їм найближчий. Вони готові йти на пікети, якщо погіршиться рівень життя їхніх сімей [4].

Українське суспільство нині усе більше лібералізується. Однією з основоположних цінностей лібералізму є ідея самоцінності індивіда та його особистої відповідальності за свої вчинки, відповідальності перед своєю совістю за об'єктивне сприйняття історії свого народу та національних цінностей, забезпечення індивідуальної свободи, що ґрунтується на фундаментальній ідеї етичного індивідуалізму. З цього погляду українська молодь ще не наблизилась до універсальних ліберально-демократичних норм, оскільки вона досі обирає між різними ідеологічними орієнтаціями. Але якщо в суспільстві не будуть забезпечені права й свобода людини, коли власна гідність не буде виступати моральним критерієм поведінки власної і ставлення до гідності інших, коли ми не усвідомимо, що гідність кожної окремої людини є гарантією державного суверенітету загалом, годі сподіватись на торжество соціальної справедливості в українському суспільстві. В протилежному випадку, соціальна справедливість залишиться лише черговим міфом.

Як підкреслює З. Бжезінський, інтелект, що втілювався в науці, справді допоміг змінити світ на краще. XX століття стало свідком безпрецедентних наукових проривів у сферах, що мають безпосереднє відношення до фізичного існування людини: у медицині, харчуванні, засобах зв'язку. Лихо епідемії, дитячої смертності, вразливості до різних хвороб вже не було таким страхітливим, як раніше. У багатьох частинах світу тривалість людського життя зросла на 30-50 відсотків. Нові відкриття в хірургії та в методах лікування загалом, а також ривок у космос по-новому окреслили межі людських можливостей. На жаль, цьому прогресу не відповідав рівень моралі, і найбільшого банкрутства у XX столітті зазнала політика.

Крім цього, XX століття виявилось найкривавішим і найненависнішим для людства періодом політики примар і страхітливих убивств. Жорстокість у небачених масштабах стала знаряддям державної політики, а смерть – «товаром масового виробництва». Контраст між науковим потенціалом, що міг служити добру, і злом, яке заподіяла політика, шокує. Ніколи раніше вбивства не чинили з таким розмахом, ніколи раніше вони не поглинали стільки людських життів, ніколи раніше до душоубства методично не докладалося стільки зусиль задля досягнення зухвалих, безглузких цілей.

Молодь не просто спостерігає за усіма цими процесами. Вона є безпосереднім учасником усього того, що відбувається у світі. Але об'єктивний

інтерес до історії свого народу у молоді не завжди підкріпленій достатнім історичним світорозумінням. З одного боку, молоді люди часто ще використовують старі погляди, стереотипи, оцінки минулого, які вони засвоїли, сидячи за шкільною партою. А з другого – молодь часом з недовірою ставиться до професійних істориків, пов'язуючи з ними цілеспрямовану деформацію репрезентації історичного минулого України. Молодим потрібен деякий час для осмислення історичних подій, подолання психологічного бар'єру, догм і стереотипів історичного мислення. Крім того, молоді притаманна тенденція до обмеження історичної думки лише критикою минулого, спробою звести історію суспільства до помилок і прорахунків, до суб'єктивних і волюнтаристських дій, свавілля ворогів та недругів. А це неминуче веде до відступу від історичної об'єктивності. Отже, свідомість молоді сьогодні продовжує перебувати в полоні стереотипів минулого.

Водночас у свідомості сучасної української молоді відбувається переоцінка деяких аспектів розвитку вітчизняної історії. Зокрема, досить важливо виявляється морально-етична складова в оцінці, наприклад, подій 1932–1933 років або Волинських подій 1943–1944 років, які залишаються поки що «на маргінесі» молодіжної свідомості. На допомогу історикам, повинні прийти психологи і філософи, але аж ніяк не політики.

«...Кожен народ має право на боротьбу з тиранією і має право підняти проти неї зброю, – відзначив член-кореспондент НАН України Мирослав Попович. – Але не можна при цьому робити військового злочину. Бо військові злочинці були у будь-якому мундирі і в будь-якій армії й мають отримати покарання... Ми вирішуємо не автоматично, нас не веде якась невідома сила. Вирішуємо самі і маємо як нести відповідальність за свої рішення. Але ще більшого значення набуває та справжня будова психіки людини, яка і може зумовити спектр доступних для цієї людини рішень» [5].

Тому саме молодь повинна зрозуміти, що нині потрібна добра воля, бажання сприйняти аргументи іншої сторони. Безперечно, разом із позитивними аспектами вона може пізнати і чимало сумних дат нашої спільної україно-російської та україно-польської історії. Але цього не слід боятися, бо саме завдяки такому біполярному сприйняттю історії молоде покоління має зрозуміти, що і українцям, і полякам, і росіянам треба беззастережно засудити обопільне насильство та усунути можливість будь-яких політичних спекуляцій. І робити ці кроки треба виключно на обопільних засадах, оскільки егоїстичні помисли в цьому випадку є зовсім недоречними.

Хоча молоді, як правило, і притаманні егоїстичні бажання, усвідомлення нею різних сторін історичного розвитку суспільства все більше переконує її в тому, що сенс існування полягає в служінні іншим людям. Засвоюючи історію, молодь повинна обов'язково замислюватися над тим, чим для неї важливі інші люди, а відтак, бути толерантною у своїх думках і вчинках. Толерантність у цьому випадку виявляється способом дій (поведінки), спроможним утримати конфліктуючі сторони від актуального насильства, тобто свідомим творенням ситуації толерантності. Адже толерантність, зазвичай, розглядається на тлі загальної стратегії, спрямованої на раціональне подолання зіткнення сил у разі конфлікту. В основі такого сприйняття ситуації толерантності ще криється надія подолати конфлікт самостриманням, в тому числі колективним – раціонально-вольовим.

Таку надію уможлиблює обов'язкове припущення, на яке варто вказати. Це самоочевидне розуміння того, що існує загальний владно-правовий інститут (традиційно це була держава, у сьогоdnішньому розумінні це може бути система колективної безпеки, військово-політичний блок тощо), у си-

лових межах якого культурно-політичні розходження не загрожують громадянському миру. Подібні класичні визначення толерантності спираються на передумову існування універсальної силової основи, акумульованої в певних державних інституціях і спроможної стримувати конфлікт світоглядів у стані взаємотерпимості. Якраз тому толерантність, якщо говорити про її наявні визначення, є не лише суб'єктивною терпимістю до всього інакшого в сенсі чужих поглядів та вірувань. Толерантність передбачає практичну дію для стримування ідіосинкразії щодо чужого. Толерантність завжди є мірою активного контролю над власними діями.

Хоча засади життєдіяльності суспільства за останні десятиліття значною мірою змінилися, однак існування молоді в ньому залишається подвійним: з одного боку, розширюється приватний сектор і підсилюється індивідуалізація, з другого – підривається система соціального контролю, що породжує відчуття безконтрольності, уседозволеності, нестабільності.

Досить дивно на тлі вище вказаних гострих соціально-економічних проблем видається притаманна сучасній молоді психологічна інерція, звичність сприйняття історії в позитивно оцінюваних категоріях «боротьби» й «конфлікту», яке не тільки перешкоджає денонсації упереджень і фобій, властивих українському національному міфіві, а навпаки – примножує їх примітивною агітаційністю «на користь» свого народу – наймудрішого, найсправедливішого, найрозумнішого, найскривдженішого.

Тому навряд чи варто дивуватися, що молодіжне сприйняття історії ґрунтується на подвійному еталоні моральної відповідальності: «нашим» – можна, «їхнім» – ні! Він однаково прикладний і до козацьких походів по здобичі, і до перипетій Хмельниччини та Руїни, і до Коліївщини та сумної історії ХХ ст. До того часу, поки подвійний еталон зберігатиме силу – годі говорити про гуманізацію історичної (та вочевидь, й не тільки історичної) свідомості молоді.

Реалістичне переживання молоддю історії – це тверезе ставлення до того, що відбувалося й відбувається, до нових потреб та інтересів. Існування минулого визнається, але відбувається повне «розтотоження» з власною особистою історією життя. Таке переживання, в кращому разі, утримує особистість від деградації. Ціннісне переживання повністю визнає існування критичної життєвої ситуації, але сприяє активній участі в творенні нового з урахуванням того, що було, орієнтує особистість на самозаглиблення та самопізнання. А ось творче переживання молоддю історії – це свідомий і зібраний пошук виходу з обставин, що сформувалися. Молода людина або продовжує жити, але інакше (з новим сенсом), або відкриває зовсім нову сторінку життя, втілюючи свої потенційні можливості, які раніше не мала змоги реалізувати. Лише два останні типи переживань перетворюють руйнівні вихори кризи на рушійні сили творчості, сприяють духовному зростанню і самовдосконаленню особистості. У житті нечасто трапляються чисті типи переживань, але завжди можна для себе визначити домінуючий, щось радикально змінити у своєму житті. Людина розлучається з ілюзією «чорного варіанта життя», з утраченими назавжди можливостями, з примарністю соціальних стереотипів.

Як слушно зазначає Н. Яковенко, «маємо насамперед визначитися із тим, чого ми очікуємо завтра від шкільної історичної освіти, а точніше – від тих маленьких людей, які нині протирають формені штанці на шкільній лаві. Якщо не тільки набити дитячу голову іменами/датами, а й навчити пізнавати світ «через історію», себто показати можливі спосо-

би поведінки у складних обставинах, то слід прищепити вміння самотужки розрізняти «правильне» і «неправильне». Що є першим, що другим – проблема вічна, але система орієнтирів нині спрямована на гуманістичні цінності – право індивіда на життя, свободу й незалежне судження (в сьогоденній, розшматованій політиками України останнє дороге важить). Сучасний світ, як відомо, будується на засадах демократії, а дієва демократія потребує громадян, що свідомо обирають власну позицію й не менш свідомо визнають за опонентом право на те саме. Це означає, що дитину належить змалку прищепити до думки, що переконання бувають різними і що опоненти «нашої» точки зору теж керуються гідними поваги спонуками – як і ми самі. <...> По-перше, оповідаватимемо правду, яку діти можуть зверифікувати із ситуацією довкола себе, а по-друге, привчимо їх до думки, що у боротьбі за певну цінність завжди зіштовхується кілька рацій, і кожна з них вимагатиме розуміння, ба більше – уміння спростувати її не кулаком, а доказами» [6].

Сучасна молодь, на жаль, поступово втрачає імунітет до пропагандистської заангажованості, яка була притаманна українській історіографії радянської доби, і залишки якої можна зустріти ще й дотепер. Тому кожна молода людина повинна знати, що ще донедавна існували дві історіографії України, попри тематичну несхожість дуже подібні: націоналістична, що проголошувала примаг національного над науковим, і марксистсько-ленінська, яка перетворила науковців на бійців ідеологічного фронту. Спільним же було те, що обидві покладали на історика місію вихователя, який творить символи в ім'я найвищої ідеї, забуваючи: для партійного виховання існує пропаганда, тим часом як завдання науки – безстороння правда, яка партійною не буває.

Отже, передачі підлягає не весь історично здобутий досвід взагалі, а лише та його частка, що сприяє розвитку соціально позитивної особистості. Критерієм визначення соціально пріоритетного знання, що передається молоді від старших поколінь, як засвідчив історичний досвід ХХ століття, виступає науковість. Сьогодні вона передбачає визнання усіх історично наявних світоглядних і методологічних позицій вільними, історично необхідними, теоретично рівноцінними, якщо вони стали засобом вирішення фундаментальної наукової проблеми або засобами її обґрунтування. У свою чергу, ефективними понятійно-когнітивними засобами такого переосмислення місця людини в системі нових соціально-економічних відносин є, наприклад, різноманітні обґрунтування концепцій майбутнього, що становлять питому частку історичної свідомості.

Список використаних джерел:

1. Аверін М. Школо, не знищуй таланти / Микола Аверін // Дзеркало тижня. – 2001. – № 39 (363). – 6–12 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу до видання: <http://www.dt.ua/3000/3300/32494/>
2. Балакірева О. М. Ціннісні орієнтації молодого покоління // Молодь України у дзеркалі соціології. / Балакірева Ольга Миколаївна, Бондар Тетяна Василівна, Варбан Марина Юріївна, Ганюков Олександр Адікович, Головенько Валерій Антонович; [Ольга Миколаївна Балакірева (заг. ред.), Олександр Олександрович Яременко (заг. ред.)]. – К. : УІСД, 2001. – 210 с.
3. Соціологічне дослідження «Молодь України»; Інститут Горшеніна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/student_life/29037/
4. Халавка Ю. Третина українських студентів хоче вийти за кордон /

Юрій Халавка // Ukrainian Scientists Worldwide [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://usw.com.ua/profiles/blogs/tretina-ukrayinskih-studentiv>

5. Цит. за: Махун С. Острозькі діалоги. Трагедія на Волині 1943–1944 рр.: пошук балансу інтересів триває / Сергій Махун // День. – 2003. – № 69. – 16 квітня.

6. Яковенко Н. Лікнеп для професора / Наталя Яковенко // Дзеркало тижня. – 2009. – № 8 (736). – 7–13 березня.

Вашкевич В. Н. Пріоритети восприяття історії сучасною молоддю.

Рассматриваются потенциальные исторические возможности самореализации индивида в условиях и в связи с нашим конкретным обществом. Сделан вывод, что эффективными понятийно-когнитивными средствами переосмысления места человека в системе новых социально-экономических отношений являются разнообразные обоснования концепций будущего, которые представляют удельную часть исторического сознания.

Ключевые слова: история, молодежь, нынешнее время, будущее.

Vashkevich V. Priorities of perception of history by modern youth.

Potential historical possibilities of self-realization of individual are examined in terms and in connection with our concrete society. Drawn conclusion, that effective by a concept and cognitive facilities of determinations of place of man in the system of new socio-economic relations are various grounds of conceptions of the future, that present specific part of historical consciousness.

Keywords: history, young people, present time, future.